

Соколёнок

4/2019

июль – август

Ипази

КЪЮБ ВАЗЛИК САБАН БИЦИДАРИЗ АДАБГЪУРАЙИ ДАГЪУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

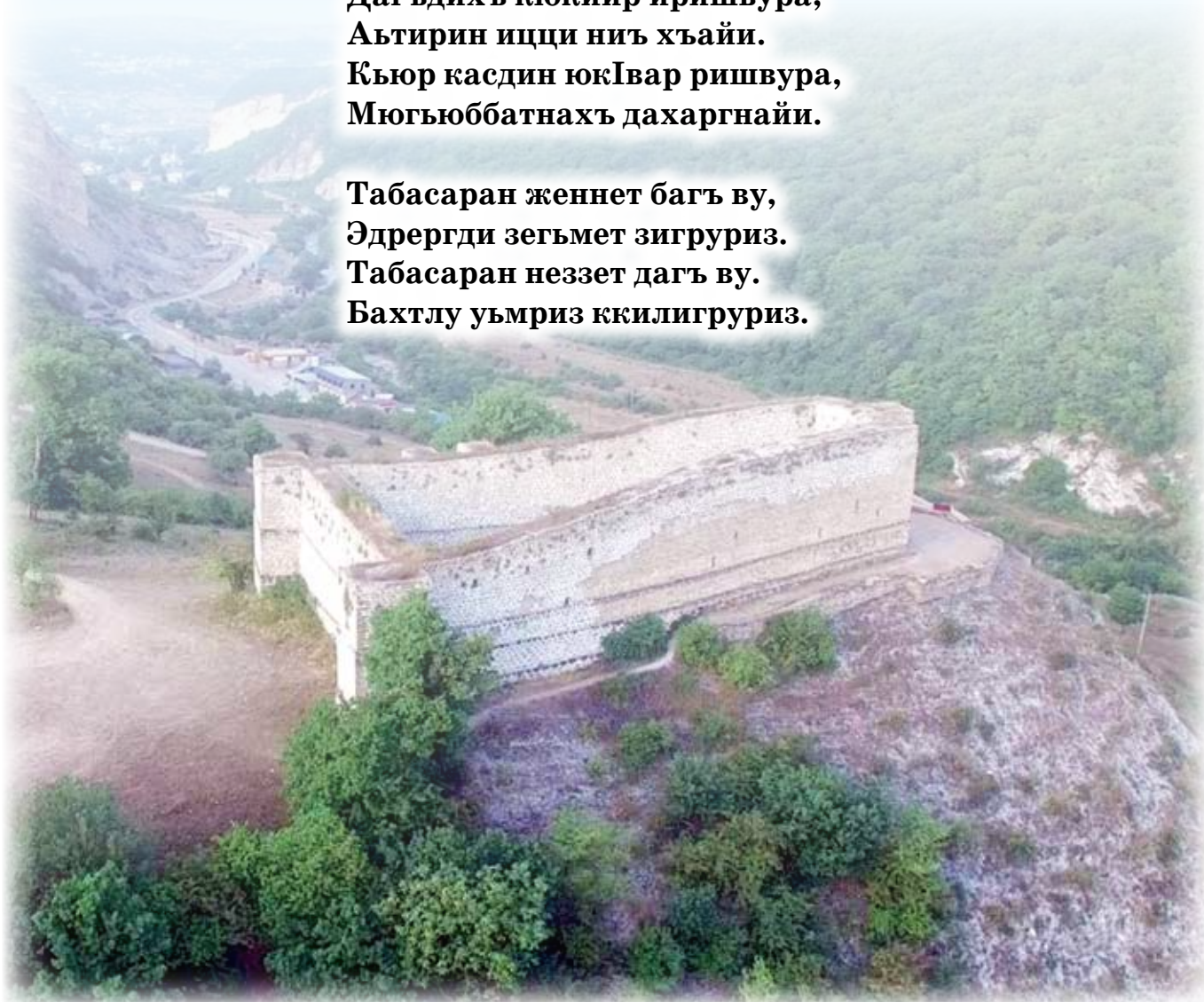
Пирмягьямад КЪАСУМОВ

Табасаран ЖЕННЕТ БАГЪ ВУ

Табасаран женнет багъ ву,
Уччушнан гъадри айириз,
Пулсуз курорт, чру дагъ ву:
Уьмарат йишв – аьшкъ айириз.

Дагъдихъ кюкйир иришвур,
Аьтирин ицци ниъ хъайи.
Къюр касдин юкIвар ришвур,
Мюгьюббатнахъ дахаргнайи.

Табасаран женнет багъ ву,
Эдрергди зегьмет зигруриз.
Табасаран неззет дагъ ву.
Бахтлу уьмриз ккилигруриз.

ТІУБЖАКЪВЛИЗРА ЯШАЙИШ ККУНДУ

Хлинцар кайи ничхрарикан варитІан биціиб тІубжакъв ву. Думу биціиб вуйивал чан ччвурну тасдикъ апІура. Саб ражну узуз дидин гъати хъял, дидин гъалмагъал гъябкъюнзуз. Думу дибрикІди гъибтуз шлу гъядиса дар.

Хлинцар кайи зиянкар гюзлемиш апІури, узу гъарзун кІанаъ айи саб рукагъ ккеъну айза. Узхъан гизаф ярхла дару хярариъ укІ убшвурайи колхозникарин шад сесер, укІ уч апІурайи дишагълйирин ширин мяълийир лап багахъ хъайидарси ерхъури айзуз. Дурарин шад гъягъийир уз'ин аьлхъюри айибси шуйзуз. Белки гъацара вуйхъиб! Дурари цІийи багълар кивну, хъадукран тумар дурзну, гъулаъ цІийи клуб дивну, чпин ачІларра дапІну ккудуркІну, гъамус укІар уршвуз хъюгъна. Дурари гъадмукъан ляхнар гъапІган, узу гъапІнухъа? Къюб-шубуб вазли хлинцар кайи зиянкрин гъаразнаъ ади, дидиз саб аьмал апІуз дархъуб аьйиб дарин? Яраб узу гъизигу зегъметар бедгъавайиди гъягъюкІан?

Ваъ! Дициб усалвал гардандиъ бисуб гъагъи ляхин ву. ТІубжакъвли узу гъамцдар кІваз гъагъи хияларин адаъну. Гагъ му цирклиина, гагъ тму цирклиина тІибхури, дидик зурбади гъалмагъал кабхънайи. Думу,

гъарай хъади тІибхну, узу ккайи рукан, йиз хъюхъник кубкІрайи цирклиин дубсу. Сифте мюгътал дубхънайибси узуз дилибгну, узкан чаз хатІа кадруб аьгъю гъабшиган, хъана йиз исихъ хъайи рукаригъна тІибхну, улихъдитІан зарбди гъалмагъал апІуз хъюбгъю. Гъаз аьгъя, думу фти инжик апІураш!?

Диди, фит'ин-вушра саб мутму'ийин рази дарди, гъати чІив-чІивар апІури хъувалин гъаври гъашиза.

Гъаму вахтна йиз кІваина саб фила-вуш узуз гъеебхъу ихтилат гъафи:

«Сад йигъан ярквращ тубжакъвли мукъ гъяйи гъаркан гамуш крабури гъабхънийиштан. Мукъаъ айи чан баяр инжик шули айиган, хъял дуфну, тубжакъв гамшихъди элебгуз хъюбгъну.

– Дубг йибхъ гъамлин! Ич гъарик мукучан! Даршиш узу, яв юкъян гъар'ин дубсну, кIурбар уьргъюрзаяв! – гъапну кIур диди гамшиз.

Му гафниин мюгътал гъабши гамши тубжакъвлихъан гъерхну:

– Яда, я тубжакъв, уву ацIу гафар гъаз апIурава? Уву йиз юкъв уьбгъюзкъан гъагъиб дарваки!

– Ав шулу узхъан, уз'ан йицIуб пут гъюруз'ан.

Тубжакъвли, чаан йицIуб пут гъюру пну, гъюжатар апIруган, гамуш мюгътал дубхъну, хътрубгъри гъабши. Дурари, чпин гъюжат гъял апIбан бадали, диванбеги вуйи гъютIрахъмиз дих гъапIу.

– Ав-ав, тубжакъвли дюзди кIура! – гъютIрахъми дидин гафар тасдикъ гъапIу. – Дидин терезарра, путарра чаз гъилигси бицIидар ву, гъаддиз дид'ан йицIуб пут гъюрира а!

Гамуш мициб дюз вуйи гъюкмиз къаршувал улупуз даршиди, гъудубчIвну гъубшну. Гъаддихъанмина тубжакъвна гъютIрахъм, гъахи чвйирси, саб-сабдин хайир ккунидар гъахъну, кIур.

Тубжакъвлизра чан къанунара, дидизра чан баяр ккунду. Саршаири «тубжакъвлизра, гъелбет, ккунду яшайиш!» пну дибикIнайи мяъли гъавайи дибикIнайиб дар.

«Яраб думу фти инжик апIурайкIан? Думу гъаз ккебехъури адайкIан?» – пну, узу гъадму рукарихъна душну гъилигиган, йиз улариз аьламат гъабкънийиз:

Душв'ин битIруна гъютIрахъми дяви апIурайи. Дурар саб-сабдиин фици алахъдар вуш, узуз аьгъдарзуз, амма дурарин дяви гъябкъиган, мюгътал гъашиза. ГъютIрахъм, битIран рижв чан силбари дибисну, кIул чан хамриин али зазаригъ гъивну, илбижну гергми дубхънайи. «Шишш...» апIури хъял кайи сес йиз ибариз гъеебхънушра, думу сес фунубди апIури айиб вуш, аьгъю гъабшдарзуз.

Рижв гъютIрахъмин ушвниан уьчIубгъюз даршулайи битIру чав учв гагъ минди, гагъ тинди, гъирмажси, йивруган, дидик хъял кайиб аьгъю шуйи, ва гъар ражну чав учв гъютIрахъмин зазарилан алдатурайи.

Гъич тикира гъайгъу ктарди, битI илбижнайи гъютIрахъми, думу дубкIну сикин хъайиз, деебтундайи.

Устад наши?

Къасум Мягъямадов

Шлин ву - йи - клан

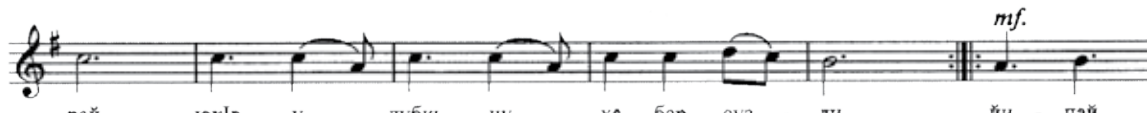
гъат - му дур - къар, кюк - дин па - лат а - лахъ - на - йи.

Гъа - ху - ра - йиз у - лин ну - рар, йи - пай шу - бар,

эй - си на - ши? Йиз фа - гъм - динъ абхъ - на гъа -

рай, юкѡв у - лубкъ - ну ха - бар - суз - ди йи - пай

шу - бар ух - ди йи - пай ха - ла - ча - йин

ус - тад на - ши? ус - тад на - ши? ус - тад на - ши?

Устад наши?

Муслим КЪУРБАНОВ

Шлин вуйкІан гьатму дуркьар,
Кюкдин палат алахьнайи?
Гъахурайиз улин нурар
Йипай, шубар эйси наши?

Припев:

Йиз фагъумдиъ абхъна гъарай,
ЮкІв улубкъну хабарсузди.
Йипай, шубар ухди йипай,
Халачийин устад наши?

Мубарак дарин табиаът
Халачиси дабалгнайи.
Чешнейиз тувру къаш-къамат
Йипай, шубар, устад наши?

Припев.

Белки багъдиъ ашул думу,
Вичун кюкдиз дюзмиш духъну.
Фуну кюкдиз хил йивуруш.
Йипай, шубар, миннат ибшри!

Припев.

Пирмягъмад
АСЛАНОВ

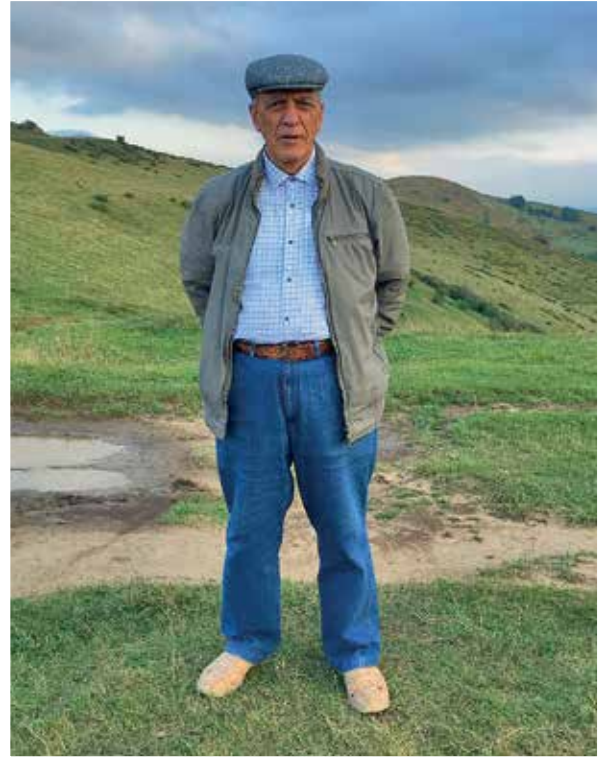
ЯРКВРАЪ

ЮкІв хазна ву, гъар жюре девлет айи...

Пирмягъямад Аслановдин эсерари ихъ литературайин хазнайиъ, анжагъ сар чазтІан лайикъ дару, хусуси ва мягъкам йишв бисура.

Шаир ихъ литературайиз Совет деврин вахтна гъафир ву. Гъелбетда, дугъу, гъадму уъмрин инсандиси, чан эсерариъ думугандин вахтнан уъмур лап яркъуди ва мяналуди улупура. Шаири чан яратмиш'валарин халачи, ихъ дишагълийири чпин халачийрин машар балгрусси, багъри ватандин гюрчег табиаътдин гъайбатлу ва уткан рангарихъди балгура, табасаран халкъдин тарих ва уъмур, халачачийи халачийин гъирагъар ккабалгурайиси, албагурихъбалгури улупура. Шаир чан ватандихъна вуйи ккуниваликан улхруган, дугъан эсерар урхурайи касдин гевюл ачухъ шула, дугъан фагъмиз дишла чан багъри юрдарин шиклар гъюра ва, гъациб, саризра таниш дару гъисснуну, урхурайири юкІв гужлиди ва гъялакди либхуз гъитра. Ав, дугъан эсерар миди вуйи писателарин ва шаирарин эсерарихъан ачухъвалиинди, багъри халкъдихъна вуйи, саризра мялум дару, ширин ва, гъаддихъди сабси, «учІвру» ккунивалиинди, ихъ ахъю тарих айи халкъдин уъмур вари терефарихъанди: гъам ужуб, лайикълу терефнахъанди; гъамсана уъмрин жара, нукъсанвалар айи терефнахъанди улупбиинди тафавутлу шула. БикІру касдин вазифара шаиригъ гъаци рякъюра. Уъмриъ вари ужуйи вуйиган, гъар фунур-вушра шаирихъан, писателихъан дидкан бикІузра шулу, дициб уъмур адлу апІру эсерарра ктагъуз шулу. Хъа шилхъан вушра думу уъмрин «астар» лазим къайда улупуз шлуб дар. Я шилхъан вушра думу ляхин удукърура дар. Йиз фикриан Пирмягъямад Аслановдихъан, му ляхин удукъура; дугъу чан эсерариъ уъмрин вари терефар шикиллуди ва лайикълуди улупура.

Пирмягъямад Аслановдиз биціндариз дибикІнайи эсерарра цїиб адар. Магъа учу журналий, шаирин 75 йисандин юбилей мубарак апІури, «Журналиъ – китаб» рубрикаий «Ярквраз» кІуру ихтилат туврача.

Автори чан ихтилат гъулан уъмрин гъайгъушнар улупбалак ккебгъра. Фуну табасаран дишагълийиз таниш дархъа думу гъайгъушнар!? ГъачІни ухди гъудужвну, хулаъ цїа дапІну, малармарччар динж дапІну, панзар дапІну, булагъдиккан шид дубхну, гъаятар ичІирккнуну, хизандиз гъачІиндин ипІруб гъязур дапІну, баяр-шубар уягъ дапІну, дурарин ахнар ккадагънуну, мектебдиз дурар гъаънуну, хулар марцц дапІну, хъасин халачийихъ деънуну, чахъан шлубкъан гизаф ражар йивнуну, имбударитІан ухди халачи гъядабтІуб...

Магъа Ашаханум бажира чан хизандин гъайгъушнари гъялак дапІна. Гъаддиз, къюрд улубкъури, хъа гъаятдиъ

гакІвлар адрували думу пашман апІура. Гьелбетда, дадайин юкІв чан веледарин, хизандин яшайиш динжди адруган, хулан къайда хъабалгну адруган рази шулинхъа!? Хъа Вягъид, Ибрагъимдин адаш? Дугъура, халис зегъметкешди, чан хизандин уьмур сурсатдихъди ва тадарукарихъди тямин апІбаъ ахъю зегъмет зигура, колхоздин ва хизандин ляхнар вахтнининди ва лайикълуди тамам апІура. Му ляхникан Ибрагъимдизра, дурарин ахъюну бализ, лап ужуди аьгъя. Гъаддиз думу дадайиз ва адашдиз кюмек апІуз, адашдихъди ярквраз гакІвлар хуз гъягъюз гъязур ву. Авторы му эсериь устадвалиинди, шитвалин рангар ишлетмиш дарапІди, абйир-бабарин чпин веледарихъна, чпин хизандихъна вуйи ккунивал улупура, дурарин хизандихъ зигурайи зегъметназ ахъю фикир тувну, думу тереф чан эсерин асас тереф вуди фикирназ гъадабгъна.

Хъа фици, ахъю аьшкънининди, автори ихъ багъри тябиаьтдикан, ихъ халкъдин дуланажагъдикан, ктибтура... Урхурайир, чазра хабар дарди, Табасарандиз алдахъура, дугъу ихъ табиаьтдин рангариин, сесериин гъяйран духъну, ашукъриси, чан «фагъумдиъ абхънайи гъарайнининди», ватандикан эсерар ктагъуз хъюгъра. Му вакъиа ухъуз жи-

гъил Ибрагъимдин фикрариан ва хиялариан ачухъ шулахъуз.

Ибрагъим чан ватандин табиаьтдиз лигуру кІури ацІрадар. Бай му гюрчег'валиин гъяйран духъна, ярквраъ учІвбахъ, жигъилин му гъиссар хъанара артухъ гужли шула. Аьсрариинди ярквраъ ади гъаши гъарар мешебегийи алдатІурайиган, Ибрагъимдихъан му ляхин аьгъ апІуз шуладар, дугъак гъа-лабалугъ кабхъра, хажалатну ва дердну дугъан юкІв абцІра... Гъарар дугъу чІиви инсанарси гъисс апІура. Хъа хазран хизандиз адабхъу баскъун гъябкъган, Ибрагъим марцци гъах шула. Чазра хабар дарди, Ибрагъимдин кІваан нарази-валин гъиссар утІурччвура, дагълуйириз хас ляхин даршра, бай ахъюдарихъна тюмбюгъ кайи гафариинди илтІикІура. Ав, Ибрагъимди хазран бедбахтвал чанубси гъисс апІура ва гъадму вакъиайи бай халис инсанси ва табиаьтдин терефкарси улупура.

Гьелбетда, Ибрагъим гакІвлар духну, чпин хизандиъ, халкъдин уьмириъ ишлетмиш апІувалинна гъавриъ а. Вушра, сифтена-сифте табиаьт дьубхну ккуниваликанра дугъаз лап ужуди агъя.

Узуз аьгъюб, му эсер бицІидариз нумуна терефнаан къадар адрубкъан гужлиб ва тясирлуб ву. Йиз фикриан, мицдар эсерар ихъ литературайиъ гизаф гъахънийиш, дурар ихъ гъюз имбу наслари урхури гъахънийиш, ихъ эвлевеледарин уьмур гюрчегуб, бахтлуб ва девлетлуб шуйи.

ЯРКВРАЪ

айвандихъна удучІву Ашаханумдин йирфариъ сабдупну зиз абхъу ва дугъан исчІли жандак, иллагъки ипни гъюнар, ижмиди гъутІурччву. Йирфарихъ хъипнайи жакетдин лугариан хилар итІигъури, седфар кахъбан къяляхъ, кІул'ин хъабхънайи хъайин ягълухъин пІипІариз къюркъ йивури, думу умбарариан исина икриз удучІвуру. Гъар кейванайизси, дугъазра икриъ гвачІиндин ляхнар гъуркІрайи. Малар-чарвйир лижягъ гъяуб, дурарин панзар апІуб, пеэр гъазмайиан адаъну дурариз удар ккабхъуб, гъяят марцц апІуб, бицІидар нивкІ'ан уягъ хъайиз, пичраъ цІа ипуб... Сар касдиз муар цІиб вуйин?

Гурдахъ хъайи аьхиримжи цІирцІар уч апІурайи Ашаханумдин уларикк накъ чав пеэриз шид убзу яркъу чІирар али гъаб ккабхъу. Дидиъ убзнайи шит'ина чІилли миркк йивну му чвлин йигъари дугъаз гъи сабпи ражари рябкъюрайи. Йишвну зав ибккнун айишра, чІат гвачІининган дугъритІан аяз айи. Ккунду кІури, ноябрин вазлира мичІал даршиди гъубзрин?

РучІ йивнайи гъарарин гъяцІли цирклар миршран кІарчарси дазаргнайи. Бязиган дурар амглин маргъарси гъугъужвуйи. Гъарарикк жюрбежюр ранган кІажар дахънайи. Дурар гизафси элвен, диркъи ва гъатху рангнандар вуйи. Улихъдиси дурар, гъар микІ хъивубси, чиб-чпигъ гъидикъну гъавайиъ тІирхурадайи. ЧІат микІ ашра дурарин гъаракат, рябкъюрадайи, хиял апІин бистниъ ккатІабццнайиб тазади гъюдюбхю кумис ву. ГвачІининдин аязназ дилигди, йигъ саламат хъувалиин ихтибар апІуз рубкъуйи, фицики зав'ин дифран цІалцІамкъан рябкъю-

радаи; дагъдихъан хъитГиргънайи ригъдин нулар ранган ккиришрарси гъул'ин гъатГарццу ва сифтена-сифте гъулан зиихъ хъайи варитГан ягъли тепейик куркГу. Саб геренди дидин кГакГ йигъгийн иливнайи кимшрин гъалпагъси гъугъубжвурайи. Хъасин ригъдин нулар икриз гъурукъу. Дулар жилин дарагъну ашра, гъабгъу жил гъеле хъибтну адайи. Анжагъ гъарарин цирклариин али чГилли мирккар амгун гъюргъю тикйирси вахт-вахтари жил'ина ахърайи.

Ибрагъим имбу бицГидартГан ухди гъудужвну, гъачГининдин му шиклиз тамаша апГури, хулан унчГивихъ дийигънайи. Дугъаз гъяат жюбхюрайи дадайи инжиклуди кГурайи гафар ерхъурайи:

– Фу гъабшихъа му? Жарадар хъад кимиди, кьюрдуз гъязур духъна: чвугар алафари ацГну, гакГвлари гъуршнар ккацГну... Хъа жвуван гурдахъ даккунивуз къяни даршвулкъан хъади. Хараба ибшриучв мициб уьмур.

– Я Вягъид! Вягъид! – кГури дадайи дихар гъапГу ва гъачГиниантГан жилириз тягънийир йивуз хъюгъю.

– Аллагъисан фу фикир вуяв? Узу дарпиш, рябкъюрадаривуз гакГвлин къатГкъан икриъ адруб. Му йигъар хъадан йигъар дарда. Вахтнийин самбал алапГну адар... Закур урчГарихъ йифра дабхъну шулу. Яв бицГидар хъиди хиларикк чГварчГвлар ккучГвну жаргърудар... ГакГвлар фила хуз ният вуяв?

Вягъид, ГАЗ-53 машиндик ктукъури, хуларин улихъ дийигънайи. Бензинди кацГнайи хилар чаплихъди марцц апГури, хпирихъинди илтГикГну, дугъу сабурниинди, цГиб аьлхъюб кади, кГуру:

– ГучГ мапГан, гъари, уву къайсар хъуз гъитдарза. Хябяхъ хъайиз яв гъяат гакГвларихъди абцГурза. Накъ директорихъан ккун дапГну, магъа, машина гъабхунза. Касдин бали, совхоздин ляхнар ашра, узуз ваъ гъапундар. Гъи учу вари шоферар гализ душну ккундйи, амма узу гакГвларикан гъулхган, ихъ аьгъвалатдин гъавриъ ахъну, машинара дубхну яв ляхнар вахтнийинди

курж, гъапну. Накъ мешебегейихъдира мясляаьт гъапунза... Гъи думу узуз ккилигури ярквраъ дийигъна.

– Сан узуз, я гъягъюрза, я гъягъюрдарза гъапундайваки. Ляхнар гъитГикГну апГури духънава дарш? – суал апГуру Ашаханумди.

– Ваъ, я кас. Увуз аьгъдаривуз ихъ Ибрагъимдин гъял. Узу наанкГа гъягъюрза гъапиш, учвра кГариси хъергру. Гъаддиз думу хъайиган, сан бегъемди ашкар гъахъундайза увуз.

– Хараба «коробка» чГур дубхъну, магъа думу рас апГури энгел гъабхъийиз. Ашаханум, увукъан тяди ришв. СацГиб ипГрубкъан кабинаийъ ив. Ярквраз гъушурун ляхин я ухди шул, я къанди.

– Узура! Узура гъюраза, адаш, – кГури, му арайиъ айвандихъан Ибрагъимдин сес гъабши ва дакъикъайилан думу, машиндин багахъна дугъу, дийигъу.

ГъапГруш апГин... Вягъидди, мягъражариин алахънайи Ибрагъимдиз

лигури, кІуру: – Таблин кяляхъинди вуйи рякъяр чІурудар ву, йиз бай. Гъаз вуяв дина дупну. Тагъру гъабшиган ихъ бицІидарра хъади чІатариз гъарах...

Ибрагъимдин гъеле йицІуд йисра тамам дубхънадайи. БицІидарин уъмриъ асас вуди му вахт вари гъябкъюб агъю апІуз, гъебхъуб рябкъюз ккуни вахт ву. Някъ танафуздин вахтна классдиъ айи баяри жюрбежюр ихтилатар апІурайи. Иллагъки Рашидов Агъарягъимдин ихтилатну Ибрагъим сикинди гъитрадайи. Дугъу, чан адашдихъди Жухназ¹ гъушган, душваъ чаз гъябкъюб ахъю такабурвалиинди ктибтурайи. Ибрагъимдиз начди вуйи... «Багарихъди йиз йицІуд йис тамам шулу, амма Жухна йишв фициб вуш сабанна гъябкъюндаруз. Гъамура дюз вуйинхъа... Магъа гъи адаш дина гъягъбанди ву. Узу дугъан кялхъан хътаркуринхъа», – фикир апІуру Ибрагъимди.

– Адаш, жан адаш, гъита увухъди узура. Ярквраз узу сабанра гъурхундарва ахир.

– Ваъ, йиз бай, жара вахтна гъахурзаву. Дицистар йишвариз бицІидар хъадан вахтна гъяру аьдат ву... Инжик мапІан.

– Уву гъапундайва, эгер ужуйи урхури гъахъиш, йиз бай наан вушра гъахурза кІури. Йиз дневникдиз лиг... Вари отлично ву. Анжагъ природоведение – хорошо. Ич классдиъ айи Агъарягъим чан адашди сабшвнуб ражари Жухназ гъурхну... Уву туву гаф тамам дарапІру адаш вуна дарш? Балин гафари абайиз, саб дупну гъавриъ ахъуз даршлу, тясир гъапІу. Фици бализ природоведение агъю шулухъа, фикир апІуру дугъу, эгер саб ражнукъан ярквран дерин гъябкъюндарш.

– Вягъид, гъава увура балин кІвак миван сарун. Гъамкъан миннатар апІури, думу увухъди гъурхиш фу шулувуз. Я кял'ин дарияв, я хабахъ. ИчІи кабина ву, – кІури гъаму арайиъ Ашаханумди рулихъ деънайи Вягъиддихъна ипІруб-убхъруб айи сумка гъачІабккуру.

¹ Жухна – йишван ччвур.

Кабинайин раккинра хъебхъну Вягъидди машиндин моториъ худ ипу. ГатІархъу улариз багахъ дийигънайи Ибрагъимдин машнаъ ачухъ зав'ин улубчІвнайи гъагъи дифсиб пашманвал гъябкъган, Вягъиддин кІваан варкІ апІуру. Балин улар нивгъари ацІнайи, амма саб цІадалкъан гъелелиг алдабхъну адру улари вацІрацІар апІурайи. Исикк ккайи кІвантІниин зиин али кІвантІ цІибди илибхну, къадарсуз гизаф хъюхъниз зигури, саспиган курткайин хявран саб пІипІ, сикин дарди чІвубкъури Ибрагъим, дюдеригъ къюркъ гъяди, дийигънайи. «Гъай ахмакъ кІул, – фикир апІуру Вягъидди, – увусир аба хъади яв велед гъаз пашман апІурава, йипа?»

Кабинайин раккин тІапІну: «Гъач йиз бай, адашдихъна» – дупну, Вягъидди Ибрагъимдиз дих апІуру. Му дакъикъайиъ ишуз гъязур духънайи балин маш саб дупну ккятІябхъю ва душвак тІибкІурайи балин разишин Вягъиддиз дюн'яйиъ айи вари мал-мутмутІан багъалуди рябкъюру.

Машин али йишвлан явашди гъирибшву. Ибрагъим кабинайин раккинхъан ижмиди хъичІиху.

ГъачІнинган къюридин арайиъ гъабши наразивал абайинна балин кІваълан марцци гъубшнйи. Чаз та

ниш дару йишвар гъяркъюбкъан адаш-дихъан гъерхри, вари гъябкъюб саб дупну аьгъю апІуз ккунди айи Ибрагъим ктирсуз даршули деънайи. Машин гъалин яркввраантина гизаф ичІар айи рякъюъди, штун даграриина сан аязну гъиву миркк уьбгъюри зурба сес ипну, ебгури ва мина-тина хъипри гъябгъюрайи.

– Ибрагъим, ижмиди хъичІих! – сес гъабши адашдин, рякъюъ айи ичІаъ хабарсузди машин гъеебгу вахтна. Ибрагъим якъин ижмиди раккнихъан хъичІихну деънайи. Дици адайиш, улихъинди гатахъну, балин маш шюшейиъ йивуб мумкин вуйи.

– Маншаллагъ бализ! – кІуру Вягъидди дугъахъинди илтІикІну, – увкан якъин космонавт хъиди. – Ари гъаци деъну гъуз. – Адашихъди ярквраз гъюваликан шад вуйи Ибрагъим му гафари хъана аьшкълу апІуру.

– Рякъюн къюбиб терефарийъ, дугъаз, успагъиди ва ягъалди дийигънайи пирпун, уршин, яркъуди цирклар гъатІарццнайи, мяхъюн ва мухъан гъарар, микІ хъивубси, кІулар тІурччури, «гъя-гъя, гъя-гъя» апІури аьлхъюри рякъюрайи. Дурар, белки, уз'ин аьлхъюрашул, фикир апІуру Ибрагъимди ва дугъан кІваин дишла, фици гъарган мектебдиан гъярайир гимихъ зарафатар апІури дийигънайи жилари арайиан тина учв гъудучІвур гъахънуш, шулу. Яраб фтикан улхурайкІан му гъабан гъарар? Шлиз аьгъяйкІан дурарин чІал? Ярквран айтІна учІврубкъан, балин аьжайибвал артухъ шулайи ва чав чаз тувру суалари думу динж хъуз гъитрадайи.

Гъирагъдиъси дарди, ярквран айтІ мучІушин гъатиди вуйи ва жюрбежюр нахшрарин сесер ерхъурайи. Гъарарин ярхи ва гъатІарццу циркларин арайигъян вахт-вахтари гъитІиргъурайи ригъдин иччи нурар кабинаин гюздик куркІрайи. Рулихъ деънайи Вягъиддин машнак тІиркІурайи ригъдин нурар саспиган улариъ учІврайи. Думуган инжик духънайи Вягъидди кІул гагъ мина, гагъ тина апІуру. Адашдин машнак либцурайи ригъдин нур Ибрагъимдиз тамашаси рябкъюрайи.

Вягъиддиз фу-вуш пуз ккунди айи, амма дугъан маш саб дупну гъюдюхю. Чухур кайи рякъюъди гъябгъюрайи машин хабарсузди къяляхъ гъябгъюз хъюбгъю. Вягъидди, гъяракат дапІну, газдиз илзигу. Амма машин улихъинди гъябгъбанди дар. Шофери, хили тормоздин ручка дибисну, машин дебкку. Сифте адаш, хъа Ибрагъим кабинайиан эдеу.

Лигуруш, къялхъян чархари къяшиди вуйи рякъъ хайлин алабкІнайи ва «буксовать» апІбу чархарилан кум гъябгъюрайи.

– Гъан, йиз бай, – кІуру Вягъидди – дажи къараъ абсган, эйси кІубан духъну ккунду. Гъач узухъди, дурчар-кюларкъан хурхъа. Рякъюн чІинакк, улихъ йисари алдатІу дурчарин чІвеъ, гъурарси дерццну дахънайи. Вягъидди дурар рукчаригъан гъючІюргъну Ибрагъимдихъна тувуз хъюгъю. Балира чачъна туву гъарсаб дурач рякъюн гъирагъдин диврайи. Хъасин, бицІири фу дапІну ккундуш, дупну, Вягъид кабинайиъ эу.

– Машиндиъ ход абхъу. Амма думу али йишв'ин илмийи. Анжагъ чархариккан ккутІурччву батІрар ярхлаз тІирхуйи ва саспиган гъарарин ягъли кІакІарикра кмиди куркІрайи.

Ибрагъимди, кьуб дурач гъадагъну, дурач къялхъян чархарин улихъинди ккерчу. Машин жизби улихъ гъирибшву. «Гъан, йиз бай, хъана ккирч!» – кІуру Вягъиддин сес гъабши. Ибрагъимди, гъяракат дапІну, саб хаб гъерццу кюлер чархарикк ккирчу. ТитІрикънахъди кюлерра уъргъюри, машин улихъинди гъябгъюз хъюбгъю. Му дакъикъайиъ гъяракат буш дарапІди, бали вари уч дапІнайи дурчар са-сабди къялхъян чархарикк ккирчу. Машин, сарун энгел дарапІди, абайизна бализ мютІюгъ гъабши ва рякъюн дюзен йишв'ина утІубччву. Ибрагъимра машиндин къяляхъди ахю шадвал кади гъажаргъу. Анжагъ ликар гъагъи духънайи. Ботинкйир батІри кьикънягъди ацІнайи.

– Баркаллагъ, бализ! – дупну, адашди Ибрагъим кабинайиъ иту.

– Вай аман! Йиз ликариккан фу духънаш! Адаш, мушваъ шидкъан айин, йиз ботинкйир жикІуз? Хулаз гъушган дадайиз фу кІуру... Узухъди аъжаб элегуру думу.

– Ярквраъ, му йишван багарихъ, шид хъадар, йиз бай. ФукІара даршул... Уву гъапІу гъунар аьгъю гъабшиган, ичв дада гизаф рази хъиди увкан. Дугъридан яв гъунар гъабхъну ухъу гъи батІриан удучІвуб. Уву узухъди гъафундайиш, шлиз аьгъя, узу душваъ филиадиз арсну гъузууйиш.

Абайин му тарифну Ибрагъим рюгъламиш апІурайи. Мициб читин ва мициб шад йигъ дугъяз улихъди гъябкъюб дайи. ГакІвлар гъязур апІру йишвахъна хъуркъайиз сабан хайлин рякъъ имийи.

* * *

Машин, ярквру къялаъ тІапІнайи ягъал таблилан тина, гъариригъян ахъу кІажари ккебкнайи саб тягъарин рякъюъди, дюз гъапиш, дабкІнайи шилнаъди, ихтиятди гъябгъюрайи. Сану гъвалахъинди дидин гъалин яркур али ичІар ерлешмиш духънайи. Кабинайин унчІвгъян Ибрагъимди ярквран му гъяйбатназ, ул адрабцІри, тамаша апІурайи. Дугъан гатІахъу уларики къадарсуз зурба къаб ккайи пирпун гъар ккабхъу.

– Адаш, лиг гъатму гъариз! Вай гъарай! Думу фукъан ахюб вуш лигава. Бализ аьгъдайи гъар пирпунуб вуш, ясана жарабдин. Гъарарин ччвурар кІуруган, думу гизаф улдугуйи.

Машин гъябгъюрайи рякъъ думу къан рягъятнануб дайи. Гъаммишан улар улихъинди дилигну ккундийи, вушра, Вягъидди гъвалахъ деънайи бай уларикикан ккадаурадайи. БицІирин хасиятнин адаш тяжублу шулайи.

Вари гъябкъюб аьгъю
апІуз ккунди, балин юкІв
утІубччвурайивал дугъан машнак
жабгъурайи аьжайибвалина, суалну
ацІнайи улари ашкар апІурайи.

Бали машин дебкк гъапундайи.
Амма Вягъиддиз аьгъю дубхънайи,
му таблилан ярквран ачухъ рябкъю-
вал Ибрагъимдиз асас вуди къабул
дубхънайиб. Дугъу машин дебкку.

– Ибрагъим, лиг яв ул
кятІябхъяйизкъан. Узу цІиб мото-
рик кучдиза, – гъапи дугъу, мотор
саламатди вушра.

Ибрагъим, рякъюн чІинакк
ккайи жяргълин мурзнина
удучІвну, чаз гъябкъю пирпун гъа-
риз тамаша апІури, дийигъу. Думу
наан-вуш дерин ичІаь ккебгърайи.
Хъур жвуван хабар дурукъру гъарин
къаб дацІрабкди гъяр’ан зина зурба
мурхъулси итІибгънайи. Имбу гъа-
раригъян гъитІибгънайи, дидин
гъатІарццу циркларин кІул яваш-
ди тІубччвурайи. Думу наанди-вуш,
фикирнакк ккабхъну, либгура-
йибси, гъугъубжвуйи. Ибрагъим
ярквран му гъяйбатниин гъяйран
духънайи. Дугъаз учв мина гъаз
дуфнаш, гъархубсира вуйи. Му
гъяйранвал дугъаз гизаф хушди
вуйи. Ачухъ завуз гъудубчІвнайи
ригъди, чвлин йигъ вушра умунди
кабграйи.

– Ибрагъим къяляхъ йихъ! –
саб дупну гъарай гъабши адаш-
дин. Хабарсузди гъеерхъу гафар
аннамиш апІайизра балин ликар
къяляхъ гъаши.

– Гъаци хай шулин? – текрар
апІуру Вягъидди ва багахъна дуф-
ну, балин хил дибисну рякъюзди
хъчІухуру.

Саб арайилан «вахрях!» сес
утІубччву. Вягъиддин уларикк, саб
дакыкъа улихъна чан бай дийигъ-
найи жяргълин мурз гъутІубччвур
ккабхъу. ВуйиштІан, сан гъабгъу жил,
ригъди хъибтуз хъюбгънийи.

Жяргъял гъутІубччвур гъябкъ-
ган, Вягъиддин кІваан варкІ гъапІу.

Хъа гъючЮобкью кІваан дишлади ргъятнан ухътра адабхъу. Гъабшибдин гъавриъ ахъу Ибрагъим дишлади машиндихъна гъажаргъу.

– Адаш, гъан гъярахъа! – гъапи, русвагъ духъну, дугъу.

Кабинайин раккин тІапІуз кІури хил гъачІабкку Вягъиддиз, чан ччвур дибисну, дихар апІурайиганси гъе-ебхъу. Хъана «Вягъид! Вягъид!» сес гъабши. Яквран айтІан мина фуж-вуш гъялакди рякъюзди ктучІвурайи. Чан гъулажви Къурбан халу вуйиб, думу багахъна гъайизра, Вягъиддиз агъю гъабши.

– Къурбан халутІан фуж шулу му вахтна ярквраъ айир, – фикир гъапІу Вягъидди. Къял’инра муччвариз ктау гакІвлар ал хъиди сарун... Зат сикинвал адаргъа.

– Ассалам алейкум! – гъапи дугъу, багахъна гъафисси. Чан къял’ин али абЦнайи шишал дугъу жил’ин диву. Учвра, гъигълан духъну, дидин зиин деу.

– УргЦІурна сад кІуру йис вуйиз, дустжвиван бай, – гъапи дугъу, – ккунду кІури, му яшнаъра бизар дархъиди гъузринхъа? Йиз вахтна гъакму гъяр’анзина гъаму таблиина зат удрюгъди удучІвур шуйза. Бизарвал фтиз кІуруш, агъю кас дайза. Гъамус, къюб лик алдагъубси, эрг’вал дири-виш, хай шулдар. ГъапІхъахъа, тувубси гъадабгъну ккунду. Вушра-даршра узу хул’ан утІурккрур адар. Гъюкуматди пенсияра тувразуз. Баярина худлари наанкІа мягъянра кІуру. Амма, хара-ба хъуз ужуб, кІвахъан хулаъ гъатлан хъуз шулдар. Байвахтнахъанмина саниаът давам апІураза.

– Муччвариз ужудар гакІвлар гъидихъинвуз, Къасум халу? – гъерху Вягъидди.

– Ав, писдар дар. МикІлу алдабку чулаф кайи жихрин гъар алабхъунзуз. Эр айи, сагъи йишвар ктатІунза. Жихрин гакІвликан ужудар муччвар шулу.

Ибрагъимди къабирин гафаризТІан ликарин къялягъ дипнайи, вахт-вахтари рибшвру, къикъ хъидибТІнайи ирин чантайиз гизафси фикир туврайи. Думу саб дупну зарбди гъирибшву.

– Ччвур фуж вуяв? – гъерху Къасум халуи улихъ дийигънайи биЦирихъан.

– Ибрагъим, – жаваб туву дугъу.

– Халуи хъу фугъаш лигъеле, – дупну, чантайин къикъ ачмиш гъапІу. Къасум халуи душв’ан ярхи ибар кайи, къял раши, мухриккан лизи рангнан гъюр адабгъу.

– Лигъа му фициб вуш, – кІури, Ибрагъим багахънаси гъаши. Къасум халуи думу хабахъ ижмиди дибиснайи. Дидин къялхъан гагул лик уъру цІилихъди илибТІнайи. Бейнавайиз фу гъабхънийкІан кІури, Ибрагъимдиз думу хиларигъна бисуз ккун гъабши.

– Ихтиятди бис, бацар йивидивуз, – дупну, Къасум халуи гъюр Ибрагъим-

дихъна тувру. Дугъу Къасум халуѝ гъибису тягъярниинди къюбиб хиларихъди гъюр чан хабахъ гъючЮбкъю. Ибрагъимдиз чИви гъюр сабпи ражари рябкъюрайи ва сабпи ражари дугъу гъюр хилариъ дибиснайи. Дидин гъюдли хъа, гъидкъиан удубчІвурайи манишин хилариз имшагъди вуйи. Антенйирси гъатІарццнайи ибар гагъ ис, гагъ за шулайи. Зат уълчЮчЮкъди, бигълигъарси кидирччнайи уларина мучІмучІихъ хъайи гукІни сумплари гъюран кІвак кайи гъалабалугъ'валикан кІурайи. Ибрагъимдин саб хиликк гъюран юкІв, гъамусяаът утІубччвну гъебгур кІуруганси, ебгурайи. ВуйиштІан гъаддиз гизаф гучІруриз «гъюран юкІв айир» кІури. Гъюран вари жандак гукІниди айи. Учв азадвалихъ мягърум хъуваликан гъюраз аъзият кайи.

Рягъят вуйибси бисуз къаст ади Ибрагъимди гъюр цІиб буш гъапІу. Гъаму дакъикъайиз ккилибгурайиштІан бейнава, учв дибисну айи хилиз йивну бац, гъюр, парт дапІну хиларигъан гъютІубччвну, гъирагъдизди гъебгу.

– Агъ, жинжал! – кІури дидихъ Вягъидна Къасум халу хъчІаку. Ибрагъим, гъюру чаз туву «чІакърам» гъадабгъну, кацабху хилиз уфра апІури, дийигъу.

Дугъаз частІан хъана ахъю аъзият кади жабгъурайи бейнава гъюран язухъди айи. ИлибтІнайи лик гъюру жил'ин гизаф гъии дарди диврайи. Дидхъан явашдитІан жабгъуз шуладайи. Вушра, хъана азадвалихъ мягърум дархъуз, диди хъачІаккнайидар чахъ хъуркъуз гъитрадайи. Иццру гъапІу лик къяляхъ дипри, гъараригъан ахъу кІажарра хъючІюрхюри, гъюр ярквразди гъебгу.

– Белки, гъаци дюз гъабхъуншул, – гъапи Къасум халуѝ.

– Йиз ният гъабхънийиз хулаз дубхну, ликра сагъ дапІну, думу ярквраз деэбтуз. Магъа, чаз фици ужуди рябкъюраш, гъаци чав ктабгъну. ГъапІхъахъа.

...Узу екІвухъди гакІвлар ктаури деънайиган, багагъ гъайи рукчаригъан

сикин дарди фу-вуш рибшвурайи. Гъудужвну лигурза, лик тІавариъ абхъну гъюр ебгури дабхъна... ТІавари гъюран лик гизаф чЮбкъюрадайи, даршиш думу бегъемди къатІ шуйи.

Гъамус чІурдин нахшраризра инсанарихъан сикинвал адар. Йислан-йисаз дураар ихъ яркврариъ цІиб шула, ярквраз гъафиган, инсанар тІавар ккивбахъ шула, гъайванатарин гъацира читин уьмур хъана читин апІура. Хабар дар чІурдин гъайванатаринна ихъ кюемкнакк ул ккайиб. Ул кка гъапиган, дураари ухъкан фу-вуш ккун апІури адар. Дураар, инсанари чиб сикинди гъитниѝиш ужуйи шуйи, кІури тІиркІура жилин. Дураарин яшайиш читин дубхъна. Гъадабгъиш, магъа ярквраъ айи гъарсаб гакІвлиин гюзчивал ал... Инсандин лик-хил ктрубкІу ѝишв ихъ чІурариъ имдар. Гъаци вуйиган гъайванатаризра мугъаятвал арабиртІан ккубкърадар.

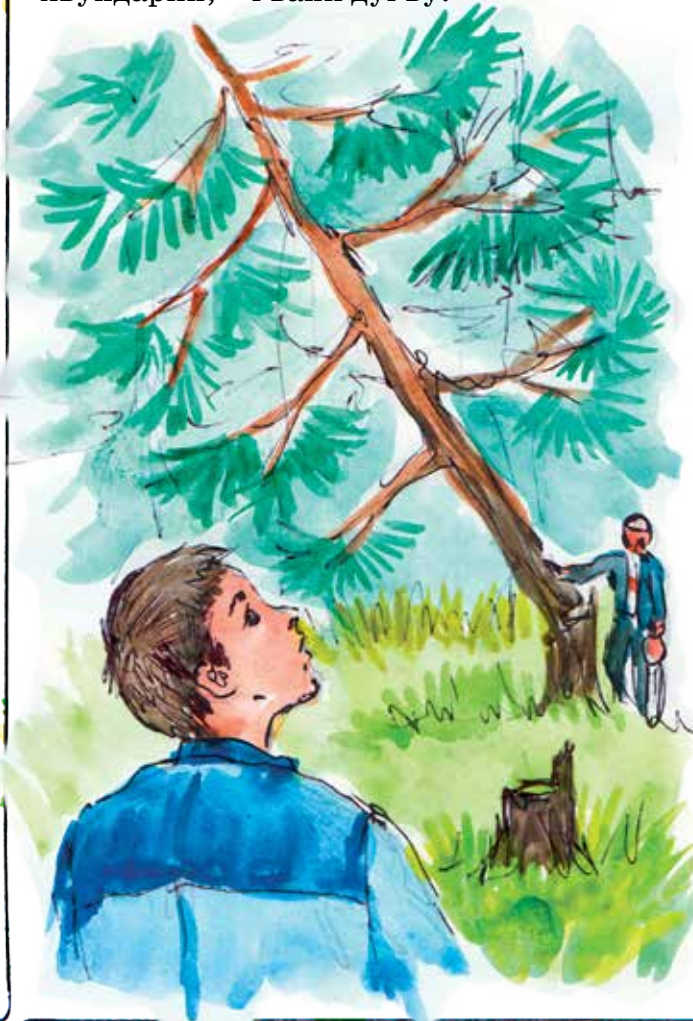

ГъапІхъа мурар ухъхъан дигиш апІуз шлу ляхнар дар. Замана гизаф дигиш дубхъна, уьмур ширин мутму ву. Белки, гъамциб читин шараитдиъра гъайванатар, яшамиш хъпан бадали, чпиз саб рякъ абгуршул. Вушра, ихъ яркввариъ нахшрар улихъдиси алахъури имдар. Узу жигъил вуйиган, ихъ яркввариъ швеэр, фуйир, ушвхърар ва жара гъайванатар гизаф алахъури шуйи. Фила-вуш мушвариъ пеленгар лицури гъахъну кІур. Гъадмукъан хаинкар жанаварра арабиртІан рякъъюри имдар.

Наънан-вуш «тІяррр, тІяррр» апІури, бензопилайн сес гъабши.

– Ухъуз къан дарибшири. Ча яв шишалра, – дупну, Вягъидди Къасум халуиз кабинайиъ деуз теклиф апІуру. Сарин йишв’ин къюр алшра, Къасум халуна Ибрагъим аъзият ктарди деънайи. Къасум халу ипни жандкин кас вуйи. Гъаддиз кабинайиъ дугъу бисру йишвра дицикъан ахъюб дайи.

– Уву алахъуб фукъан ужуйи гъабхъундарин, – гъапи дугъу.

– Му гъагъра хъади лицурайи йиз, къаби жвуван, фициб гъял шуйи? Машииндин сес гъабшиган, уву ву хъиди кІури, шакнахъди рякъъюз ктучІвурайир вуйза. Вахтниииндикъан яв улихъна раст хъуб ужуб ляхин гъабхъну...

* * *

Вягъидди рукчаригъянтина, бензопилайн сес айи терефназди машин ихтиятди хъапІрайи. Гъарарин цирклар вахт-вахтарикк кабинайн гюзгдилан йивруган, дурар чак куркІрайиганси, Ибрагъимди улар уьлчІюкьюйи. Багагъ шули бензопилайн сесра захтиди ебхъуз хъюбгъю.

Машин гъюри гъябкъган, мешебегийи (думу лесхоздиъ гакІвлар алдатІру рабочийра вуйи) бензопилайн мотор кутІубшву ва эрг’вал йивуз деу.

Йишв’ина хъуркъубси кабинайиан шубридра эдеу. Салам тувбан къяляхъ Вягъидди чав накъ лесхоздиан гъадабгъу билет мешебегейихъна гъачІабкку ва алдатІу гакІвларихъинди улупури: «Мурар узуз кІури гъязур дапІнайидар вуйин?» – гъапи.

– Ваъ. Дурар яв гакІвлар дар, – гъапи мешебегийи. – Увуз жара гъар алдабтІурза. Билетдик йицІуб куба дибикІна. Яна яв машинарстар къюб машин гакІвлар увуз тувуз мажбур вуза.

Мешебегина Вягъид, цІиб тинаси гъудучІвну, къюркъяри кабцІнайи къяни ва зурба къаб ккайи мухъан гъарикк дийигъу. Гагъ му, гагъ тму гъариз лигурри, Ибрагъим гъирагъдиъ илтІикІури дийигънайи.

– Му алдабтІну кІури мидкан къюб машин гакІвлар шулин кІуру Вягъидди мешебегийиз.

– КъюбтІан артухъра шулу.

– Дидин къаблиз лиг гъеле. АйтІан бегъемди ичІакъ ву. ГъацІ чулаф ву, гъубзу гъацІ мурдал къюркъяр. Гъатму пирпун гъар алдабтІиш гъапІрухъа?

– Дидин къаблик кайи тІагъмайиз лиг. Думу гъелелиг кучуз ихтияр айиб дар. АлдабтІру чагълариз дуфнадар сабан. Эгер, гъар ярквраз гъафири ужударстар гъарар алдатІури гъашиш,

мушваъ фу гъубзру. Ваъ, гъулажви! Яр-курра къяняаьтлуди ишлетмиш дапІну ккунду. ГучІ мапІан. Увур гъайсар хъуз гъитдархъа, – дупну мешебегийи бензопилайиъ ход ипу ва, наънанди дурхин йивуйкІан кІури, мухъан гъарлан илтІикІуз хъюгъю.

Улхуб файдасуз вуйиб аьгъю дубхъну, Вягъидди сану артухъан гафар гъапундаи.

* * *

Ибрагъим мешебегийин гъаракатназ сикин дарди лигураи. Дугъаз зат гъябкъюб даи, фици ярквраъ бензопилайихъди гакІвлар гъязур апІуруш, фици диди, саб бицІи мутмуи, зурба гъарар ккитІиркІну дирчруш.

Мухъан гъар саб дупну гъутІубччву ва дидин чІикъри цирклариин али гъатху духънайи кІажар жил’ина ахъу. Ибрагъимди чвлин мичІли микІ хуш дарди гъисс гъапІу, белки, гъар гъутІубччвуб микІ даршул... Чаин улубкъуз ккимбу бала гъябкъган, гъарин йиккариъ абхъу мяхъ вуйхъиб думу. Хъа гъаригъ гъимбу кІажарилан ахъраи пІилтІар? Дифрак кайи цІадлар вуйин? Ваъ. Ибрагъимдиз дурар нивгъарси гъугъужвурайи.

Магъа, бензопилайин учІру силбар мухъан гъариъ арсу. Гъар гъутІубччву... Му дидин жандиъ абхъу сабпи жвар вуйи.

Дурхни, учІру силбари аьлцяхюри, айтІна убчІври, чан мурзнахъ гъабхъу дицибкънайи зурба аьмгъялсиб йирси къюркъ гъядяхюрайи. Дид’ан адахъурайи жвилли тикйир ярхлаз тІирхурайи. Дурхин гъацІаз хъубкъган, мухъан хъамхъарсиб жандак ян хъуз хъюбгъю.

– Хаз! Хаз! – чІигъ гъапІу Вягъидди. Деънайи Ибрагъим сабдупну гъеергу ва адашдин багахъна гъушу.

– Набши, адаш? – гъерху бали.

– Гъатмагъа – кІури дугъу алдабтІураи гъарин цирклиин жабгъурайи цІуху хаз улупу.

– Фициб вуш байкІа думу, – дупну, Ибрагъим гъарин кІанаккна дуфнайи хазраз тамаша апІури дийигъу.

– Якъин ич китабдик кайибсиб вуки думу. ЖандактІан рижв аьхюб вугъа, – кІуру бали...

Хаз сакин дарди гъаригъ мина-тина жабгъурайи. Аьхир алдабтІураи гъар бегъемди къяни хъуз хъюбгъган, дидик кабснудийибгънайи хаз пирпун гъарин цирклиина тяди гъажабгъу. Мухъан гъар явашди ис шулайи. Дидин амансуз духънайи цирклар пирпун циркларихъан хъичІиху. Пирпу чаина ян дубхънайи мухъ саб геренди дебкку. Бензопилайин учІру дурхин мухъан гъацІкъял’ан удубчІвган, гъагъи дубхънайи мухъ пирпун гъархъан дебккуз гъабхъдар. Сабпи ражари ва сану зат текрар даршлу гъарай идипну, уьмур хъимдру мухъ, чІякърякъ апІури, уьргъюри чан цирклар, жил’ин дабхъу. Багахъ дийигънайи гъарар гъурхулуди гъутІурччву.

Ярквран зиин жангар шюше гъивнайи унчІв арайиз гъафи. Душв’ан зав’ин уч шулайи дифарин кІапплар рякъюрайи.

Гъар алдабкнудІури – му саризкъан гъядиса гъабхъундаи. Я адашдиз, я Къасум халуйиз, ясана мешебегейиз диди тясир апІурадаи. Анжагъ бицІи Ибрагъимдин назук кІвахъан гъар’ин

алапІу му баскъум сабурниинди аьгъ апІуз шуладайи. Дуфну шубур гъабан касди швнуд йисари уьмур хъапІу мухъан гъар алдабтІну дипбиин, думу зат рази дайи. Чарасуз вуйи гъякьикъат вушра, дюз дару ляхнихъ хъугъуб бицІирин кІваз гизаф гъагъиди вуйи.

– Гъи мархъ убгъури, Къасум халу? – гъерху Вягъидди завуз лигури.

– Ваъ, Вягъид. Гъи мархъ убгъур кІури фикир дариз. Вушра бицІириинна чвлин йигъ’ин хъугъ’вал мапІан кІуру мисал а. АпІурайи ляхин вахтниинди ккудубкІиш ужу ву, – дупну, чавра екІв гъадабгъну, алдабтІу гъарин кюлер ктатІуз хъюгъю. Мешебегийи гъарин къаб бензопилайихъди дябхюрайиган, бицІи вахтназ улариккан ккудубгу хаз, хъана дуфну, алдабкнайи гъарин къаблиин мина-тина жабгъуз хъюбгъю. Хъасин ляхнихъ хъайи мешебегийин ликарик кубсну, хъана дишлади гъебгну рукчаригъ гъитІибкІу, хъасин дуфну инсанарин улихъ ацагну уларра инкарди дийибгъю. Ибрагъим дидин тамашйириз ул кятІябхъайиз лигурайи.

– Ари гъудубчІв, къурумсагъ, уву балайихъ рабсурава, – дупну, Къасум халуи хазраз швул йивуру. Амма хаз чав али йишвлан жибкиъан улдубчІвундайи. Дидин зурба рижв мургулси тІубччвурайи. Улар? Улари фу-вуш кІурайи. Амма дийигънайидар саркъан дурарин гъавриъ ахърадайи.

– Гъадмукъан яркварриъ гъитІиркІунза, дярябкъю гъайванатра ихъ чІурар’ин илимдар, хазарра хайлин гъяркъюнзуз, амма мициб аьламат гъябкъюр дарза, – гъапи Къасум халуи.

– Инсанарин улихъ мукъан инкарди дийибгъю нахшир узузра гъябкъюндарзуз, – аьлава апІуру мешебейи.

– Белки хазраз му гъар гъайиф дубхънашул? – дупну, Вягъидра улхъбягъ гъючІву.

– Му гъар дарш дидиз жара гъарар дургнайкІан? Гургутум яркур ву аьхир, – гъапи мешебегийи.

– Шлиз аьгъя, – кІуру Къасум халуи, – дидинра саб дерди-метлеб ашул. Амма ухъуз аьгъдархъуз, думу фу вуш.

Мешебегийи, эрг’вал йивбан къяляхъ, бензопилайиъ ход ипну гъарин къаб дябхювал давам апІуру.

Ибрагъим бензопилайин дурхниккан ккутІурчву швулариз лигурайи. Магъа дябхюрайи гъарин къабликан сабсана къурч кадабхъу. Дидин айтІан хазран чиркквар адахъу.

– Вай аман! – гъарай гъапІу бали.

– Адаш, лига, хазран чикквариз лига – кІури Ибрагъим дурарихъна гъажаргъю.

Бензопила кутІубшвну мешебегира ис алахъу. Вягъидна Къасум халу балин гъарайнахъ, яраб мугъаз фу гъябкънийкІан, кІури, дишлади хъуркъю.

Хазран юкъуб чирккв ил алдарди жил’ин дахънайи.

– Магъа сабсана, – гъапи Ибрагъимди ва, чан хил убччвну гурдан айтІан ил хътабгъури имбу чирккв адабгъну, ккадахъу швулариин явашди дипу. Думу къюб ражари гукІниди гъачІабкку ва архи дубхъну дабхъу. Хазран чирккв сарун гъирибшвундайи.

– Ари гъаддиз баб-хаз ухъухъди инкар вуйи, – гъапи Къасум халуи. – ВуйиштІан мушваъ дидин хал-хизан айи. Бейнавайиз фициб къаза гъафнуш. Мушваъ дидин бицІидар бугъмиш гъахънуш кІурза. Гъайиф...

– Учву ич адашдихъ хъпехънийиш, дурарин мициб аьхир шулдайи, – адабхъу мешебегийихъинди лигурайи Ибрагъимдин ушвниан. – Адашди увуз жара гъар алдабтІ гъапундайин? Тахсир явуб гъабхъну.

Мешебегии, фу кІуруш аьгъдарди, русвагъ духъну гъузу.

– Мици шлуб шлиз аьгъайинхъа. Тахсрар пай гъапІну кІури, шлуб гъабхъну, – гъапи дугъю.

– Дици пуз хай шулин увутІан аьхю касдиз, – кІури, Вягъидди чан бализ тюгъмет гъиву.

– Тахсирнакан улхури гъахъиш ихъ тахсир даринхъа? ГакІвлариз гъафидар ухъу. Гъарра ухъуз кІури алдабтІуб... Бейнавйирин къисмат гъамциб гъабхъну. ГъапІхъахъа, – дупну, дугъю хазран чиркквар гъирагъдиз гъадагъю.

Ибрагъим, дурарин гъюдли хъа айи гъидкъилан хил алдатури, деъну гъузу.

– Саб рейсназ гакълар гъязур духъна, – гъапи Вягъидди.

– Дици вуш, ивуз хъюгъну ккунду, – Къасум халуи машиндин къябаъ сабни къурч ипру.

Вардин кюмекниинди машин абџбан къяляхъ:

– Ибрагъим, уву халугъярихъди гъуз, узу, машин ичи дапъну, къяляхъ гъюрза, – дупну, Вягъид кабиний учъву.

– Ужуйи шул, адаш! Уву гъарах! – жаваб гъабши балин.

Багахъна гъюз ккунди гъирагъди тибкъурайи баб-хаз гъябкъган, Ибрагъим џиб тинаси гъудучъву.

Хаз дуфну биџидарин багахъ дубсу ва хайлин вахтна нефес илимдру чирккварик мучъмучъ кучри, гъубзу. Амма бабан макариз сабдикъан жаваб тувдар. Веледарихъ ипру бабси, хаз гъах дубхъну дийибгъу. Чан макар файдасуз вуйиб агъю дубхъну, къваъ зурба агъузарра ади, думу, биџидарин майтар ялгъузди гъитну, даккун-даккунди гъудубчъвну гъубшу. Эгер чъал агъю дубхъну му дакъикъайи хазру ишлар гъапънийиш, инсанар ваъ, гъарзар, ругар гукъни хъуз гъитрийи. Ву къури, хаз муссибат айи къисматнан улихъ гъунарсуз вуйи.

Арабир къяляхъинди либгури, пашманди рижвра ибхну рукчаригъ гъюбчъву хаз џиб вахтналан Ибрагъимдиз рябкъюри гъубзундайи.

Вягъид къюб къуру рейсназра хъуркъу. Гъязур дапънайи гакълар машинди хъди ирчу.

– Учву гъарахай, Вягъид. Узу сабан гъидарза... Гакълариз гъюрудар гъелелиг ими. Узу гъадарихъди хътаркурза, – дупну, мешебегийи машин рябкъю тлапъ.

Ярквраз гъягъруган, сикин дарди суалар тувру Ибрагъим, ярквран хътаркруган, саб гаф-чъал дарди, кабинийн унчъв'ан наанди-вуш

ярхлазди лигури, деънайи. Вягъиддиз чан бай гъаз пашманди вуш, аьгъяйи. Гъаддиз абайи дугъан фикрариз машат апІури адайи. Белки, гъамус думу айи дакъикъйир бализ варитІан лазим вуйи дакъикъйир вушул? Гъит язухъ'вал, хажалат зигувал гъамустІан аьгъю апІри. Дурар гъисс дарапІу веледдикан бажагъат инсан шул... Гъаз ву жарариз писди вуйиган язухъ дарапІру, дерд дизригру кас духъну? Гъит, йиз бай чазси жарадаризра хайирлу кас ишри...

Рулихъ деънайи Вягъидди гъамцдар фикрар апІурайи.

Хуларихъна машин хъубкъруган хябяхъ дубхънайи. Ибрагъим чаз ккилигури дийигънайи дадайн гардандиъ, йисариинди дярякъганси, архъу.

Хъайигъан гъяятдиъ гакІвларин чІвеъ гъябкъю Ашаханум, къюрдхъан ари гучІури имдарзуз кІури, гвачІниантІан ккятІялхъюри айи. Думу, пичраъ накъ гъахи гакІвларин ужуб цІара ипну, йиккун цІикбар апІури, марцак деънайи.

– Накъ, гакІвлар хиларигъан апІури, йиз бализ фукІара апІуз хъуркъундарзу... Гъикъан гъюрмат апІуза йиз кюкдиз, – кІури Ашаханумди гъязур гъабши йиккун цІикаб ккадабгъуру.

ГвачІнинган гъудужву Ибрагъим, хуларигъ гъяйи ицциб ниъ гъисс гъапган: « Дада фу ицциб хураг гъязур апІурава? » – кІури, хизандин хулаъ учІвру.

– Гъач, йиз бай, гъач. ВаритІан ккунидар цІикбар вуйиз гъапундайва? Ари дадайи гъязур гъапІдарра гъадрар ву.

– Вягъид, хъади гъач ихъ вари баяр-шубар. Алакураза, – дупну, Ашаханумди суфра гъатІабццуру. Дадайи гъапІу цІикбар варди аьхю иштагъниинди гъитІнийи.

– Базар йигъандин программайк гвачІниантІан мультфильм ка, – дупну Вягъидди, суфрайихъан гъудужвну, телевизор ачмиш апІуру. Душваъ гъюрканна хазракан цІийи мультфильм гъябгъюрайи. БицІидари гъяйванатариз аьхю тамаша апІурайи.

ВаритІан бицІунури, дупну Ибрагъимдик кучри: – Гъадаш! Лига! Лига гъюрабацайна хазбацай фицдар вуш, – дупну, чан тяжубвал улупуру.

– Дурар узуз гъяркъдар вузуз, – кІуру Ибрагъимди, хулаъ айидарихъинди илтІикІну. Му гафар дугъу аьхю такабурвалиинди гъапнийи.

Аьлхъван бай

«Гья-гья-гья! – гьялхъну уьрдег.
– Саб лигайчва Къафландиз:
Дугъу чан цийи пенжег
Алабхъну а айтланди!»

«Гья-гья-гья! – хъипну вари
Икриъ айи уьрдгари.
– А Къафланди алахъну
Чан калушар дацаркну:

Арччулну ликрин калуш
Ал гагулну ликриин;
Гагулну ликрин калуш –
Ал арччулну ликриин».

«Гья-гья-гья, гья-гья, гья-гья!» –
Уьрдгар ккебехъурадар.
Аммаки бализ, дурар
Гьапуз аьлхъюраш, аьгъдар.

Мялимариз

Гъар йигъан мялимари
Киву дарсар дургъури,
Шулача учу аьхю,
Илмар аптури аьгъю.

Агъювалар шулайич
Йигълан-йигъаз хъана бул.
Марци кIваан кIурча ич
Мялимариз чухсагъул!

Бабан хюни

Ич бабаз хюни айич.
Дидикк гизаф никк ккайич.
Бабу улупну узуз
Думу хюни ккудубзуз.

Шюхъ

– Я, бицли шюхъ,
бицли шюхъ!
Улупа
яв гъатху хъюхъ!

– Хъюхъ дариз –
гъямгъям вуйиз,
Йивури айиб
удриз!

Мудур

Мудур ебгур «гунц–гунц»!
Бицли кIарчар «хъунц–хъунц»!
Гъарин къаблик «хъурц–хъурц»:
Ици кажар «хурцI–хурцI»!

Бицли кюмекчи

Аба, эргну ава, деъ –
Узу апIурза ляхин.
Пеълиз ккабхъурза дяхин,
Шюхъяриз – дукIна чIихир.

Ихъ кIардизна ччилариз
Бистниан укI хуруза.
Шид ккун гъабхъиш дурариз,
Бедрейиъди ккивурза.

Якъраз тувурза ярма,
Чан кIарчар вушра яман.
Аба, дидхъан гучIдарзуз,
Хъа вушра йиз багахъ гъуз.

Бици габни мџлийир

1

Узуз азуз саб гъудугъ.
Дидиз апурза гъуллугъ.
Къюд йислан узу диди
Чан къял`инди гъахиди.

2

Жанаврихъан гучІ мапІан,
Йиз ужуб дажи.
Гъи узу вуза габан –
Яв фун абці ужий.

Шохъраз

Цциб-цциб-цциб!
Цциб-цциб-цциб!
Гъаз вува гъамкъан бициб?
Ма, чІихир – ипІин увуз,
Ухди-ухди абхю хъуз.

Йифун аба

Аъжаб ужу ву къюрдну:
Икриъ узана Мердну,
КъутІран хъюхъ гъивну зурба,
ГъапІунча йифун аба.

Асландик чирккъ

Гатдиз ухшар ву беле
Асландикк ккубхърайи чирккъ.
Думу бициб ву гъеле –
Саб гатусиб ву чан лик.

Арф

Арфли кІура: «Мукучан!
Гъит узухъди йиччв апІуз.
Хъа рихшанд гъапІиш узкан,
Лиг – кІалам йивурзавуз!»

Аънар

Аълди дапІну а хъюлар,
Ккундузуз, кІури, аънар.
Баб мюгътал духъна: «Аънар
Гъаз ву сагъурин улар?»

Абайи кІур: «Гъей, гъари,
Адарва худлин гъавриъ –
Бализ ккунда мучІудар,
Фурс апІуз алахърудар».

Бай ва куери

Деъган чаин думу бай,
Бейнава кусрийиан
Гъябгъюри шулу гъарай:
«Чиќъриќъ-пикъриќъ, уф-арай!»

Элеуру бай дид`ин,
Элеъруси даждиин;
Гагъ, дапІну дидкан гъяйван,
Чархар йивуру хуллан.

Ккайи юќуб ликрикан
Я къуб ккурсуру, ясан саб;
ЛакІ дапІну, бали дидкан
АпІури шулу гъяса.

Кусри дубхъну а бизар,
Иццура дидин ликар,
ДацІабкну а юќвнаан,
Адабгъна дидин аман...

Хъанара, элеъган бай,
Кусрийи ипну гъарай.
Гъапну: «Чиќъриќъ-пикъриќъ, танхъ!
Ишурайва? Ари дахъ!»

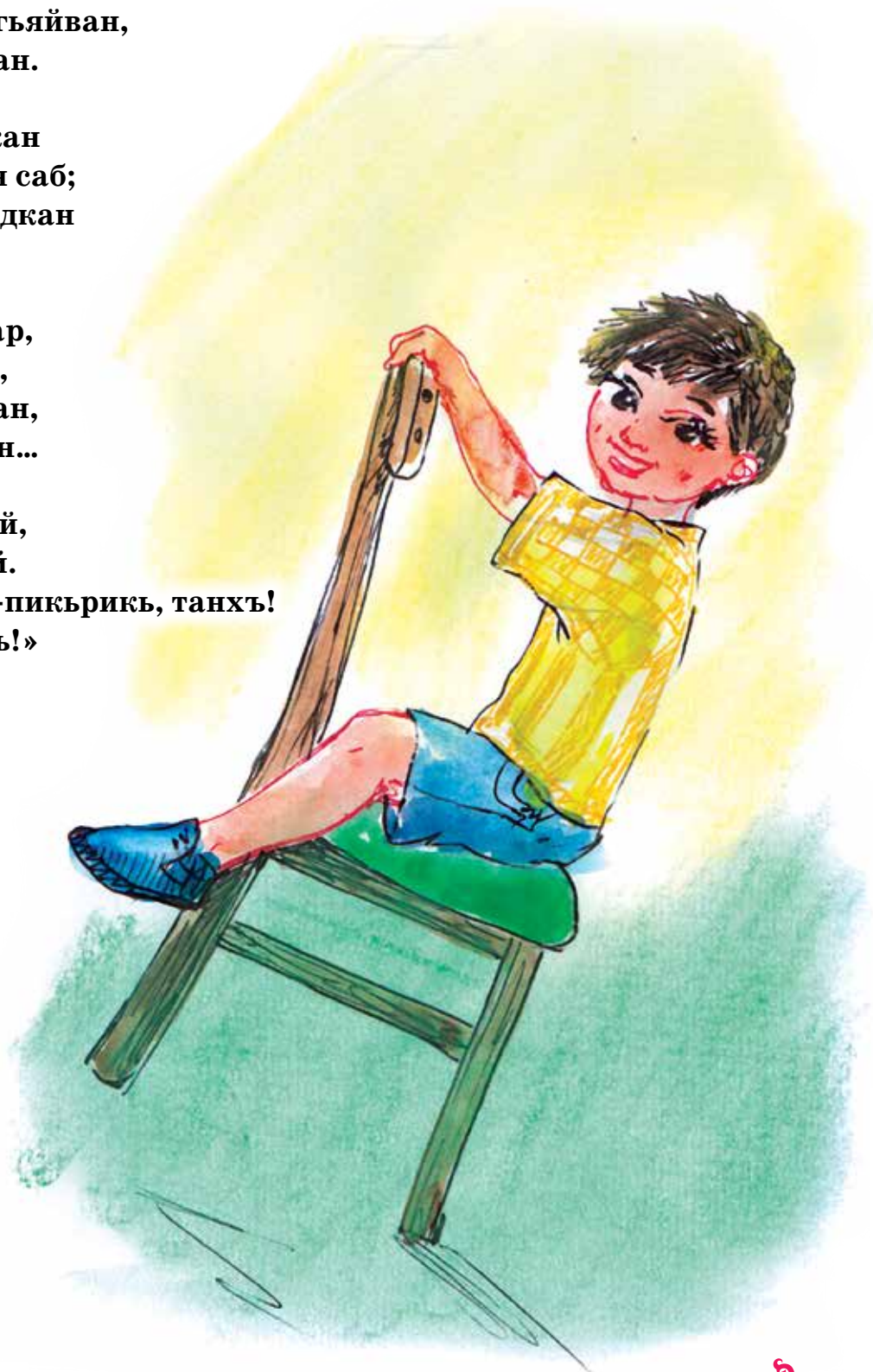
Къюрд

Къюрд-бабу,
дибисну диф,
Тпубччури,
ккадапІура,
Сифккан хюси,
лизи йиф.

БицІидари
чІатарий
Йифун ккиќкар
апІура,
Уржуж даршлудар,
гъяйиф!

Гъарна дагар

Ряќъюн гъвалахъ – бицІи гъар,
Гъарин багахъ – штун дагар.
Лигруганси гюзгдиан,
Гъар либгура даграан:
Марцциди аш чан машар,
Дужвурхну аш чан кушар.

Жьадну Гьяятдиъ

Шиклик швнуб гату ка?

Соколёнок Илази

4/2019

июль – август

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информатизации, связи и
массовых коммуникаций Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г. выдан
управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

А.Исмаилов (зам. гл.редактора)
Т.Зургалова (ответ. секретарь)
Ф.Султанова (редактор выпуска)
П.Асланов
Г.Омарова
Ш.Шахмарданов
С.Кюребегова
А.Абдурахманов
Э.Ашурбекова

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера А. Самарская

Художник обложки С. Бицираев

Формат 60x84 ¹/₈.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 3,28.
Уч. печ. лист 3,26.

Сдан в печать 16.08.2019 г.

Выход в свет 19.08.2019 г.

Тираж 351 экз.

Заказ № 428.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии: 367018, РД
г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколенок»
и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:
367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, д.55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Табасаранский язык.

Индекс: на год - 31170,
на полугодие - 78433.

Цена свободная.